

[Vítězí pravda v dějinách?]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1990.1 \(pokračování v novém sešitu\) \(strojopis\)](#)

This serves as a preparation for the final document:

[Vítězí pravda v dějinách?](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1990.1 \(pokračování v novém sešitu\) \(strojopis\)](#)

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu:

[Vítězí pravda v dějinách?](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 28. 12. 1990
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 28. 12. 1990

[Vítězí pravda v dějinách?]

90/171 – 90/175

901228

Tážeme-li se po českých duchovních kořenech, je v samotné otázce skryto napětí a rozpor. Skutečné duchovní kořeny, z nichž žijeme, nejsou původně české, ale do českých tradic byly převzaty. Existuje česká asimilace nečeských, předčeských duchovních kořenů. Opravdové české kořeny nepřežily, neprosadily se, nebyly dost odolné, dost kvalitní, zkrátka v historii neobstály. Duchovně jsme jakoby naroubováni na kmen evropských duchovních tradic, především na kmen křesťanství. Máme-li mluvit o českých duchovních kořenech, musíme začít až dobou, kdy v Čechách a na Moravě zakořenilo křesťanství. Samo křesťanství však má dvojí zdroj, čerpá ze dvou studnic, je nejprve synkrezí a později pokusem o syntézu dvou duchovních či spíše myšlenkových tradic, řecké a hebrejské. Zdánlivě protismyslně uvádím řeckou na prvním místě, ale mám pro to důvod. Řecká myšlenková orientace se na dlouho prosadila a získala naprostou převahu. Do českých zemí proniklo křesťanství už v této helenizované podobě, a navíc přesycené religiozitou a s ní spojenou mytičností, která zejména ve dvou velkých, ale i několika menších vlnách zaplavila Evropu předkřesťanskou a prvokřesťanskou a pak středověkou. V závěrečných fázích středověkého křesťanství můžeme sledovat úpadek i tohoto již metafyzicky a religiózně deformovaného křesťanství, které se stává na jedné straně pouhou ideologií, maskující mocenské zájmy a spory, a na druhé straně ideově vyprázdněnou pověřivostí širokých vrstev, skutečnému obsahu evangelia také již dalekosáhle odcizených. V protestu proti tomuto úpadku povstávali jedinci a malé nebo větší skupinky lidí, kteří se nechali oslovit samotným jádrem křesťanské zvěsti. Jejich reformní snahy se někdy podařilo vintegrovat do církve, která chtěla – jakožto obecná čili katolická – být otevřena velmi doširoka, a do jisté míry je izolovat a zneutralizovat v podobě mnišských řádů; jindy však se to nepodařilo anebo tu byly na překážku mocenské nebo materiální zájmy, a pak byli takoví jednotlivci a skupinky likvidováni anebo tvrdě pronásledováni.

Čím byl úpadek církve nápadnější, tím byl ohlas protestujících a reformně naladěných skupin větší a tím také bylo stále nesnadnější zabránit tomu, aby takové skupinky přerůstaly v celá hnutí. K dovršení zmatků došlo při propuknutí rozporů v samotném vedení západní církve. A to byl právě okamžik, kdy na jeviště evropských dějin vstupuje první masový reformní proud, který po odsouzení a popravě upálením předního vůdce hnutí bere na sebe jeho jméno a nazývá se husitstvím. Janem Husem začíná dvoustleté období rozkvětu i úpadku české reformace a celé české (a moravské) společnosti, ale také do dneška trvající další rozdělení evropských křesťanů. Po schizmatu západo-východním dochází k rozdělení západního křesťanství. Po dlouhém období vojenských střetů i diplomatických jednání a theologických polemik a posléze po 30 let trvající válce dochází k nemravné dohodě, že o víře, resp. spíše náboženském přesvědčení svých poddaných rozhoduje ten, kdo vládne. Zároveň však v té době vznikají první demokratické státy, na jejichž principy a ideály dnes znovu navazujeme; také zde jsme ovšem kdysi byli mezi prvními průkopníky, ať už v husitství a táborství, tak zejména v pozdní Jednotě a utrakvismu, jak o tom svědčí pozoruhodný dokument Rudolfova Majestátu.

I když konfesijní spory nezanikly, ustoupily dnes nepochybně do pozadí. Mnohé z kulturních tradic evropských se přežily, ztratily důvěryhodnost, nejsou už nadále nosné a někdy jsou vysloveně nedržitelné. Zatímco v ekonomickém a snad i politickém ohledu můžeme západní

země napodobovat, v ohledu myšlenkovém a duchovním se musíme od samého počátku stavět na vlastní nohy. Proto také ono dotazování po našich vlastních duchovních a myšlenkových tradicích. V naší společnosti je mnoho lidí, kteří se církvím a křesťanství odcizili, resp. kteří si myslí, že jsou s křesťanstvím hotovi. Nemělo by asi smysl jim dokazovat, že tomu tak není a že to dokonce ani není pro Evropana možné. Nechme stranou dogmatické formulace (formule) a pokusme se vyložit něco z toho, co náleží k našim duchovním kořenům, ale tak, aby nikdo nebyl nucen nejprve skládat vyznání víry, než bude uznán za způsobilého se k tomuto navázání, resp. navazování přidat. Evropa se duchovně a myšlenkově formovala jako dialog především mezi dvěma velkými tradicemi, který ovšem někdy přecházel v polemiky, ale který znamenal přece jenom vzájemné ovlivňování obou. Dokonce nejde jen o dvojí tradici; Aristotelés, bez kterého je pozdně středověká Evropa nemyslitelná, byl zprostředkován evropským myslitelům Araby a arabskou filosofií. Je to dost zvláštní, pomyslíme-li, že největší odkaz starých Řeků mohl být z největší části ztracen a zapomenut, kdyby nebylo křesťanů a jejich úsilí o navázání na Platóna a platonismus (a ovšem také na stoiky), a kdyby později nebylo oné významné zprostředkující úlohy Arabů a na jejich zprostředkování založeném úsilí o navázání na Aristotela a aristotelismus. Evropa tu našla znovu sebe samou díky **N**evropanům a **M**imoevropanům. Europocentrismus tedy nenáležel původně k evropskému duchovnímu a myšlenkovému životu, a musíme jej tedy překonávat i dnes a také v budoucnosti. Ale to vůbec neznamená, že máme na své evropanství zapomínat, že je máme relativizovat. Seneka napsal v jednom svém dopise Luciliovi (č. 98): Nesnaž se znát něčeho víc, ale znát to líp. (*Stude, non ut plus aliquid scias, sed ut melius.* – 394.) To platí i pro poznání evropské minulosti a evropských kořenů, zejména pak myšlenkových a duchovních.

A tak místo přehledu nejrůznějších momentů a složek našich duchovních a myšlenkových tradic bych chtěl upozornit na jednu myšlenku, na jednu ideu, která mluví i za mnohé ostatní, snad za všechny. Sám tuto myšlenku považuji za nejvýznamnější filosoféma v našich duchovních a myšlenkových dějinách. A právě tato myšlenka je mimoevropského původu, dokonce snad přímo polemicky protiřecky, a tedy protievropsky vyrocená. Netažme se po mnoha dalších takových myšlenkách, ale pokusme se co nejlépe a až do hloubky porozumět této jediné. Bude to stát za to.

Patočka, který naprosto nemůže být podezírán z nějakého národního šovinismu, který je celým svým duševním a myšlenkovým ustrojením myslitelem od počátku a původně nečeským a který se k českým duchovním a myšlenkovým tradicím teprve těžce v průběhu svého života dostával a propracovával, řekl jednou (v interview do LN Blažkovi), že právě v otázce pravdy podali čeští myslitelé svůj snad největší výkon. Počátky tohoto výkonu nás vedou daleko nazpět do naší historie, ale odtud ještě dále dozadu, do minulosti, kdy se světu o nějakém českém národě ještě ani nesnilo.

Původní myšlenka pochází nejspíš z konce 2. století př. Kr. (nejdříve kolem poloviny 2. století, nejpozději v prvních letech 1. století př. Kr. – tj. po Danielovi a před *Starožitnostmi* Josefa Flavia). Někteří autoři myšlenku interpretují jako dodatečnou vsuvku k nějakému staršímu vyprávění přidanou, aby se připodobnila líčení pravdy v řecké literatuře. Zde můžeme souhlasit s tím, že šlo o židovskou adaptaci staršího nežidovského vyprávění; to se nám zdá velmi pravděpodobné. Ale za hluboký omyl považujeme názor, že židovský dodatek či vsuvka se chtěly řídit řeckou myšlenkou. I když jde již o dobu helénistickou a vlivy řeckého myšlení na helenizované židovstvo jsou nepochybné, je zcela zřejmé, že tu jde o vyslovení myšlenky hebrejské způsobem, který se vzpírá každému připodobnění řeckému pojetí pravdy. Dokonce

se zdá vše nasvědčovat, že jde o výslovnou polemiku s řeckým pojetím. I v řecké literatuře najdeme přesvědčení, že pravda se nakonec vždycky ukáže a prosadí, ale je tomu tak proto, že se skrze pravdu a jejím prostřednictvím ukáže a prosadí sama skutečnost, to, co „jest“. V řeckém pochopení se totiž pravda řídí tím, co jest. Pravda, řecky ALÉTHEIA, je vlastně neskrytost, rozumí se neskrytost jsoucího. A právě s touto představou náš text z 3. Ezdráše polemizuje. Rozhodující totiž není to, co jest. Nic z toho, co jest, není samo o sobě pravé, ale naopak nepravé. Jen pravda je pravá, je mocnější než všechno, co jest, a také nade vším jsoucím vítězí. Vítězí ovšem ne jako největší a nejmocnější jsoucno, věc, tedy tak, že by byla srovnatelná s jinými, méně mocnými jsoucnými. To, co jest, není totiž vůči pravdě ničím neutrálním, inertním, není žádným pasivním materiálem, který by pravda ovládala, jen protože je mocnější a silnější. Celá země volá po pravdě (4,36) a nebesa jí žehnají. Stejnou myšlenku najdeme také v knize *Job* (25. kap.): ani měsíc by nesvítil, ani hvězdy nebyly by čisté před očima jeho (v. 5) – říká to ovšem ne Job, ale Bildad Šúchský. Také Elifaz Témanský říká totéž (15,15): Ani při svatých jeho není dokonalosti, a nebesa nejsou čistá před očima jeho.

Vidíme, že v této myšlence je postavena alternativa a protiva onomu řeckému chápání toho, co jest, jako toho posledního a nejvyššího. Parmenidés nakazil celou evropskou filosofii svým sugestivním tvrzením, že jsoucí jest a nejsoucí není, že jsoucí musí buď veskrze být – anebo naprosto není. A proto jsoucí nikdy nebylo a nikdy nebude, nýbrž „jest nyní, najednou celé, souvislé, jedno“. Proti tomu tu je postavena stejně vyostřeně myšlenka docela jiná, ano opačná: to, co jest, nikdy není „celé“, nikdy není „dokonalé“, ryzí, čisté, pravé. Zcela naopak: poměřeno tím vsutku pravým se vždycky ukazuje jako nedostatečné, nedokonalé, nepravé. Zároveň však po pravosti volá, touží a pravost uznává, považuje si jí, velebí ji a žehná jí. Ve světě není v té záležitosti rozdílu, nejsou některé věci, některá jsoucna pravá a jiná nepravá. Ani nebesa nejsou čistá před tím, co je tím opravdu pravým, tj. před pravdou, ani při svatých nenajdeme dokonalost a ryzost, naprostou pravost a pravdivost. Ta je vyhrazena jen pravdě samotné, eventuálně „Bohu pravdy“ (3. Ezdr. 4,40b). Je ovšem příznačné, že volání „Požehnaný buď Bůh pravdy!“ je vloženo do úst židovského mládence, stojícího před davu lidu – zde i jména „Bůh“ je užito polemicky, neboť Bůh pravdy je někdo docela jiný než bohové nejrůznějších jsoucen, byť sebesvátnějších.